

LINGÜÍSTICA COGNITIVA I LLENGÜES EN CONTACTE: EL CAS DEL FUTUR DE PROBABILITAT EN CATALÀ

0. INTRODUCCIÓ

El propòsit d'aquesta comunicació és, en primer lloc, presentar un panorama succint de les recents investigacions en lingüística cognitiva en la mesura que ofereixen un marc adequat per tractar diverses qüestions de lingüística catalana i, més en concret, les que tenen relació amb el contacte de llengües. En segon lloc, ens centrarem en un cas determinat —l'estudi del futur de probabilitat— com a exemple d'aplicació d'algunes de les nocions exposades.

No és pas la intenció dels autors adherir-se acríticament a aquest paradigma emergent de la lingüística nord-americana ni participar del caire polèmic que sol adoptar respecte al generativisme. La història de les comunitats científiques ens mostra sovint un quadre complex i engrescat, al qual no sempre són alienes les relacions personals i la constitució de grups de poder acadèmic. En aquest sentit, cal recordar que la controvertida escissió de la semàntica generativa, fa una vintena d'anys, és una dada que es troba a l'origen de la lingüística cognitiva, si més no pel que fa a alguns dels noms més representatius del corrent. Unes pàgines recents de R. Lakoff (1989) historiaven apassionadament aquells esdeveniments que marcaren una fita en la lingüística americana d'aquesta meitat de segle.

No ens sembla clar tampoc —almenys pel que fa a les anomenades ciències humanes— que les «revolucions científiques» anul·len o superen radicalment la validesa dels treballs d'escoles anteriors. Ans al contrari, els diversos programes d'investigació solen coexistir d'una

manera més o menys dialèctica, més o manco desqualificadora en el seu estil expressiu, o bé com a corrents paral·lels amb vocació autàrquica. Ara bé: en el cas que ens ocupa, la comparació /confrontació de cognitivisme i generativisme és inevitable. Ho és en la mesura que la LC, en la seva fecunda dècada d'existència, palesa ben a les clares una voluntat d'alternativa al paradigma, dominant en USA, de les teories transformacionals. És per això que aquestes pàgines no poden obviar la referència latent a la GGT com a rerefons contra el qual (i a partir del qual) es perfila la nova escola.

D'altra banda, és clar que la tria del nostre tema implica una aposta pels avantatges que l'enfocament cognitivista pot comportar per al tractament de determinades qüestions que la lingüística catalana es planteja. Començarem, doncs, per la presentació d'alguns trets rellevants del treball realitzat en aquest corrent sense, però, voler exhaurir-ne la caracterització, com resulta obvi en el present context. (El lector pot trobar les referències generals de la LC en molts dels textos citats a la bibliografia, especialment els següents: Lakoff (1987), Langacker (1987, amb un segon volum en premsa), Rudzka-Ostyn (1987), Taylor (1989) i la revista «Cognitive Linguistics», que ha començat a editar-se el 1990).

1. PRINCIPIS TEÒRICS GENERALS

Un primer tret a considerar és el nou plantejament —molt més matisat i refinat, ben diferent— que la LC fa del problema dels universals. Lluny de les nocions de transformació i d'estructura profunda/superficial, la LC dóna pas a un nou comparativisme tipològic (Talmy, 1985) atent als contrastes entre les llengües, a les diverses maneres com cada idioma lexicalitza els continguts semàntics. Aquest punt de partença va lligat a una revitalització de la versió sofisticada de les velles hipòtesis Sapir/Whorf (Kay & Kempton, 1983) pel que fa a les relacions entre llengua i cognició. En un dels textos inicials del nou corrent (Lakoff & Johnson, 1980) es presentava ja aquesta tendència en l'anàlisi de la metàfora lexicalitzada, i la línia ha estat continuada fins avui mateix (Lakoff, 1987, 1990).

Però cal tenir en compte que els límits del lèxic s'esborren en la LC dins un component lèxico-gramatical que abasta els simples morfemes gramaticals, les unitats lexemàtiques tradicionals i les construccions gramaticals (Fillmore, 1988) més complexes com són les locucions o fins i tot els proverbis —unitats, les d'aquests dos darrers tipus, que havien estat marginades com a inanalitzables pel generativisme i que, tanmateix, constitueixen una bona part d'allò que podem anomenar la carn de l'idioma. Les locucions (*idioms*), per exemple, assoleixen un cert protagonisme en alguns dels treballs d'aquest grup, com el modèlic estudi sobre el «let alone» i les dimensions sintàctiques, semàntiques i pragmàtiques d'aquesta construcció (Fillmore, Kay & O'Connor, 1988). D'altra banda, les anomenades paraules gramaticals recobren el seu interès com a objecte d'estudi de la semàntica lèxica.

La semàntica cognitiva, entesa com a denominació globalitzadora, renuncia tant a l'anàlisi componencial —que es limita a l'estudi de les diferències de significat— com a l'enfocament veritatiu, per constituir-se en una «*frame semantics*» (Fillmore, 1982, 1985) atenta a l'estudi dels significats i de llur interpretació en el marc de la totalitat de les capacitats cognitives humanes. Aquest és precisament un dels principis bàsics de la nova escola per confrontació amb el paradigma anterior: la negació de tota consideració de la llengua com a sistema autònom al marge de la resta del conjunt de les habilitats cognitives.

No és el menys suggestiu dels aspectes a estudiar, en aquest camp, el de la crítica de la noció saussureana d'arbitrarietat del signe. La LC insisteix en una mena de motivació psicològica de l'associació simbòlica (Langacker, 1987): per als usuaris d'una llengua les relacions simbòliques establertes esdevenen naturals, automatitzades com a rutina de la percepció (i de la producció lingüística). Sembla que aquesta és una postura més realista (i metodològicament fecunda) per als qui s'ocupen de qüestions de lingüística aplicada com ara la traducció o l'aprenentatge de segones llengües. O de qualsevol situació de contacte interlingüístic. Però hi ha més: les operacions de projecció que funcionen en la polisèmia parteixen d'una motivació metafòrica profundament arrelada en les estratègies cognitives i que sol actuar des dels àmbits més concrets cap als més abstractes.

Sweetser (1990) ha explorat amb rigor aquesta idea i l'ha aplicada

a un triple camp que inclou els fenòmens de polisèmia, canvi lèxico-semàntic i ambigüitat pragmàtica, en un brillant treball que concilia la semàntica diacrònica i la sincrònica al voltant de casos concrets com és la modalitat, les conjuncions coordinades o els condicionals. Al capdavant, el canvi diacrònic no és sinó un procés de convencionalització d'uns usos lingüístics concrets que han anat guanyant difusió, com, per altra banda, han assenyalat reiteradament els sociolingüistes de la variació en la línia de Labov. En el terreny de la semàntica, aquests usos són bàsicament projeccions metafòriques que han assolit la lexicalització —i açò, recordem-ho, no només en les unitats lèxiques clàssiques sinó també en els morfemes o en construccions gramaticals més àmplies que la paraula. L'estratègia projectiva funciona, per a Sweetser, des del domini del coneixement sensorial de la realitat a l'epistèmic o de raonament inferencial i, en tercer lloc, al terreny pragmàtic dels actes de parla. Algunes d'aquestes reflexions sobre la pluralitat de funcions dels modals (entre els quals inclou el futur) seran d'interès per a la nostra aplicació.

El darrer punt que comentarem és de caire metodològic. Correspon a un dels aspectes més característics de la LC i permet el tractament —sovint tan controvertit en lingüística— dels límits entre categories discretes amb l'ajut de la lògica difusa de Lofti Zadez i de la teoria de prototipus tal com ha estat elaborada per l'antropòloga Eleanor Rosch. I això no tant com a procediment d'expressió formalitzada de la teoria —els cognitivistes rebutgen les exigències prematures de formalització que, segons ells, han condicionat a l'excés la trajectòria de la lingüística d'arrel chomskiana— sinó com a model realista del funcionament de la cognició humana. En efecte, el problema de la categorització (metalingüística, lingüística i cognitiva en general) ocupa un lloc central en els plantejaments cognitivistes. Si els procediments humans de categorització són en un alt grau metafòrics (o també metonímics), cal disposar d'un sistema lògic de valors difusos, no discrets, que permetin donar compte de la borrositat dels límits. La teoria de prototipus —que s'origina en el camp de l'antropologia— és un instrument valuósíssim en la mesura que proporciona models radials molt més útils que els clàssics, que funcionaven sobre una base de valors discrets oposits.

No caldrà, així, recórrer a la caracterització d'una categoria pel procediment de fixar les condicions necessàries i suficients que han de complir els membres d'aquesta, sinó que la disposició del model presentarà un nucli prototípic i una perifèria graduada que es difuminarà en els límits d'altres categories. Hem d'insistir, però, en el fet que no es tracta només de categories lingüístiques sinó —com en el cas concret de la metàfora— del funcionament general dels mecanismes cognitius humans, d'acord amb les evidències obtingudes. No cal comentar fins a quin punt aquesta metodologia és útil a l'hora de caracteritzar situacions de contacte lingüístic de tota mena, des dels *pidgins* fins als casos específics d'interferència lingüística. Les llengües mateixes, d'altra banda, disposen d'expressions relativitzadores (*hedges*) que difuminen els contorns de les enunciacions per mitjà de glosses metalingüístiques (Kay, 1984).

Amb aquestes reflexions —necessàriament incompletes i apresades— n'hi ha prou, creiem, per justificar l'aportació que les investigacions de la LC podrien representar per a l'estudi del català des de la perspectiva del contacte interlingüístic i de les implicacions sociolingüístiques o de lingüística aplicada que se'n deriven. La descripció de l'estructura lèxico-gramatical del català (inclosos tots els tipus de formalismes lingüístics, com, entre altres, les locucions i les parèmies, elements característics de la fesomia de l'idioma) i els fenòmens d'interferències, calcs, desplaçaments, tant en la consideració sincrònica com en la diacrònica, troben en aquest corrent un instrumental precíós: unes eines que es demostraran sens dubte més útils, en aquest sentit, que la poderosa teorització de la GGT, que tant de joc ha donat en altres camps de l'estudi lingüístic.

No tenim espai per exemplificar *in extenso* aquests suggeriments. Ens limitarem, per això, a l'anàlisi d'un dels més antics problemes de la normativa catalana, l'ús del futur de probabilitat, amb la intenció de contribuir a l'estudi de la qüestió en termes generals i, alhora, des de la perspectiva de la interferència. En aquest context, pensem que la reflexió feta sobre els avantatges epistemològics dels models de la LC pot trobar en aquest exemple algunes interessants ocasions d'aplicació.

2. EL FUTUR DE PROBABILITAT

2.1. *Presentació del problema*

És ben conegut el fet que en la majoria de llengües europees occidentals, el futur pot tenir, a més del valor temporal de posterioritat, una sèrie de valors modals, entre els quals es troba el futur de probabilitat. En (1) es recullen alguns exemples d'aquest ús en diferents llengües:

- (1) a. Ahora estarán acabando de cenar (espanyol).
- b. Quem està aquí? Serà un ladrão (portuguès).
- c. Jean n'est pas là, il aura manqué le dernier car (francès).
- d. By now she will have finished the letter (anglès).
- e. Er wird schon schlafen (alemany).

A diferència del que passa en aquestes llengües, oracions com les recollides a (2) són, en català, condemnades per totes les gramàtiques.

- (2) a. I ben cert que algunes n'hi haurà de més riques, harmòniques i delicades (Calveras, *Reconstrucció*: 79).
- b. Però ¿no serà el prejudici, i no la tonalitat, allò que ho decideix tot? (Fuster, *Causar-se*: 158).
- c. Serà veritat que hem estat dèbils? Ai, no sé... (Soldevila, *Valentina*: 34)
- d. La gent de ciutat trobaran que en aquest temps els seus carrers i places són nets i lluminosos, que hi ha lleugeresa i frescor a l'aire, que la gent marxa amb les orelles dretes (Pla, *Quadern*: 328).

És interessant constatar el fet que, al contrari del que passa amb altres usos titllats de castellanisme, en aquest cas no es tracta d'una construcció peculiar de les llengües iberoromàniques que el català imiti tot allunyant-se de la solució gal-loromànica. El comportament peculiar, en aquest cas, és del català. Davant una situació com aquesta, caldria tractar de resoldre, almenys, els dos problemes següents: a) per

què el català té un comportament tan particular en aquest punt de la seva morfosintaxi; i b) quina és la causa que permet considerar que aquest ús és un castellanisme en català.

L'intent de preservar el futur català per a usos exclusivament temporals apareix justificat en aquestes gramàtiques a partir de dos fets diferents. En primer lloc, pel fet que el català disposa d'una construcció, la perífrasi *deure* + infinitiu, que posseeix el valor epistèmic de suposició; una perífrasi, d'altra banda, que convé mantenir en aquest ús tot limitant-hi el valor deòntic d'obligació, que correspondria a unes altres perífrasis. En segon lloc, pel fet que el català no disposa d'una forma alternativa que pugui assumir els usos temporals del futur en cas que aquest iniciés un procés progressiu de modalització: de fet, les construccions amb el verb 'anar' que s'utilitzen en altres llengües amb el valor temporal de posterioritat resulten difícilment viables en català a causa de l'homofonia o quasi-homofonia que es produiria amb el pretèrit perfet perifràstic.

Partint d'aquests fets sembla lògic concloure que l'inici de la modalització del futur que suposen les oracions de (2) no s'ha pogut produir en català per un procés intern, sinó a causa del contacte lingüístic amb el castellà, llengua on oracions semblants a aquestes són perfectament normals. Aquesta explicació planteja, però, alguns problemes, que enunciem, de manera esquemàtica, tot seguit: a) Com és possible que es produeixi el calc si el català disposa d'una construcció que té exclusivament el valor de probabilitat, i no posseeix, en canvi, una solució alternativa per indicar posterioritat; com és possible, doncs, que es produeixi el calc en unes condicions, en principi, tan desfavorables com les assenyalades suara. b) Si hem de creure la informació recollida per Par (1923: 192-1), el futur ja disposaria de valors modals en les obres de Metge. I c) Els exemples de (2) proven que el futur de probabilitat no només és un ús «que es propaga ara en el català parlat» (Jordana 1968: 25), sinó un ús que apareix testimoniats en una bona part dels escriptors catalans.

Tenint en compte totes aquestes dades, creiem que no és agosarat considerar que el possible calc es veu afavorit per les característiques internes del futur i, concretament, per la forta tendència a desenvolupar valors modals que caracteritza aquest temps. Les diferències entre el

català i la resta de llengües europees occidentals estarien, doncs, en el fet que en català aquesta evolució normal i previsible es veu frenada per una sèrie de causes externes al futur (la perífrasi de probabilitat i el pretèrit perfet), unes causes que no impedeixen, tanmateix, que, en una situació de conflicte lingüístic, aquest ús comenci a ser cada vegada més normal.

2.2. *Tractaments del futur*

Per tal d'analitzar més detalladament aquest problema, ens detindrem primer a comprovar la manera com s'ha explicat el fet que el futur pugui desenvolupar usos diferents. A l'hora d'enfrontar-se amb aquest problema, és convenient tenir en compte el fet que la possibilitat de posseir més d'un valor no és una característica exclusiva del futur: el condicional, per exemple, pot funcionar com a irreal o com a futur de passat; l'imperfet, de manera semblant, pot tenir els valors de present de passat, de cortesia o d'irrealitat. Aquesta diversitat de valors ha estat analitzada des de perspectives teòriques diferents. Alguns lingüistes adopten tractaments que podem qualificar d'*unitaris*, tractaments segons els quals el futur (o el condicional o l'imperfet) tindria un únic valor paradigmàtic i diferents realitzacions sintagmàtiques. Aquesta no és, però, l'única manera d'enfrontar-se amb la diversitat de valors dels temps verbals. De fet, molts lingüistes adopten punts de vista *plurals*, punts de vista segons els quals els temps verbals poden ser polisèmics i presentar valors no necessàriament definibles a partir dels mateixos trets.

Aquests dos tipus d'anàlisi estan íntimament relacionats, respectivament, amb el que s'ha anomenat en la primera part d'aquest paper el tractament clàssic i el tractament prototípic de les categories. De fet, els tractaments unitaris es basen en la idea clàssica que les categories són discretes i que tots els membres d'una categoria poden ser caracteritzats per mitjà de propietats necessàries i suficients. Els tractaments plurals, per contra, parteixen de la idea que una categoria pot estar integrada per membres més o menys heterogenis.

2.2.1. *Tractaments unitaris: aproximació clàssica a la categorització*

En els estudis sobre el futur són diversos els autors que han adoptat el punt de vista unitari i que han intentat recollir tots els usos del futur a partir d'un únic valor bàsic. Es tracta, en general, d'autors que consideren que el futur (juntament amb el condicional) constitueix un mode diferent de l'indicatiu i del subjuntiu. Per a aquests autors, el futur presenta, pel que fa al valor de veritat, unes clares diferències amb els temps de present i de passat: amb el present i el passat s'enunciarien fets vertaders o fets que el parlant tracta com a vertaders; amb el futur, en canvi, s'enunciarien fets que, en sentit estricte, no són vertaders, o no ho són encara. Des d'aquesta perspectiva el valor bàsic del futur s'identificaria amb la idea modal de suposició (Yvon, 1958) o de condicionament (Alarcos, 1976). El caràcter condicionat o supositiu seria, des d'aquesta perspectiva, la propietat necessària i suficient que haurien de posseir tots els usos del futur. Aquesta idea de suposició o de condicionament, d'altra banda, podria tenir diferents realitzacions sintagmàtiques. En una oració com ara (3), per exemple, el caràcter supositiu del futur es deuria al fet que l'esdeveniment és posterior a l'acte de parla:

(3) Agafaré l'avió de les 5.30.

En l'apòdosi d'una oració com ara (4), d'altra banda, la suposició es deuria al fet que s'ha d'acomplir un condicionament previ:

(4) Si puc comprar el bitllet, agafaré l'avió de les 5.30.

En les oracions de (1) i (2), finalment, la suposició estaria motivada pel fet que el parlant no es compromet en el valor de veritat de l'oració.

Adoptant la hipòtesi unitària, no resulta gens problemàtic justificar el futur de probabilitat. Aquesta caracterització planteja, però, greus problemes, ja que el caràcter condicionat o supositiu del futur és, ensems, una propietat massa forta i massa feble. D'una banda és massa forta perquè no permet donar compte de tots els contextos on s'utilitza

el futur. No dóna compte, per exemple, d'oracions com ara les de (5), on manca qualsevol idea d'incertesa o de condicionament:

- (5) a. Dins de 3 minuts seran les deu.
- b. Despús-demà farà cinc anys que ens vam conèixer.

Tampoc no explica per què és possible l'anomenat «futur dels historiadors» d'oracions com ara les de (6), on el futur es refereix a esdeveniments que s'han produït realment:

- (6) a. Després tornarà a Catalunya, on es dedicarà a llevar els darrers obstacles que s'oposaven a la unitat completa de l'ortografia, de la sintaxi i del lèxic català (...). I d'allí endavant, després de 1912, Fabra no publicarà més que llibres purament gramaticals. (Coromines, *Lleures*: 401).
- b. Melània tornà encara a Jerusalem i hi morirà el 410. (Masoliver, *Història*: 105).

Finalment, no justificaria que el futur pugui assolir, a més de valors modals d'incertesa, valors modals de caràcter deòntic o obligatiu:

- (7) a. No mataràs!
- b. Com la llengua, tot i essent una, no és viva sinó en munió de dialectes i varietats, naturalment hi haurà fets universals en tot el domini, que descobriran la trama general característica de tota la família de dialectes (Calveras, *Reconstrucció*: 128).

El valor de suposició o de condicionament és, d'altra banda, una propietat massa dèbil, per tal com permetria incloure dins de la categoria del futur elements com ara la perífrasi *deure* + infinitiu o les completives regides per predicats del tipus *ser probable*, que tanmateix no adopten la forma de futur. La incertesa o el condicionament no són, per tant, propietats a partir de les quals es puguin delimitar els diferents contextos en què s'utilitza el futur. El futur no és una categoria discreta,

amb uns límits precisos, no és una categoria que pugui ser descrita a partir de propietats necessàries i suficients.

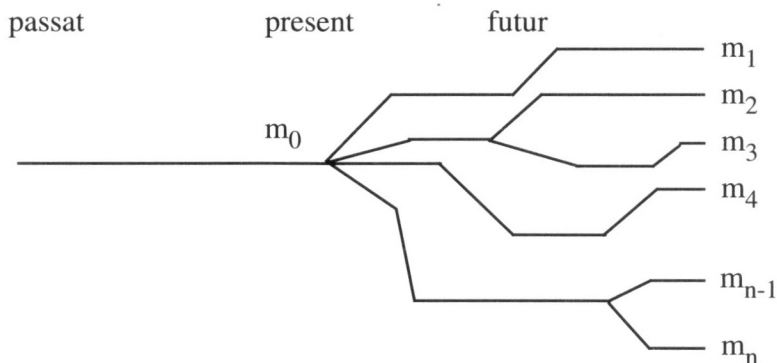
2.2.2. *Tractaments plural: aproximació prototípica a la categorització*

Per descriure la categoria del futur, cal recórrer més aviat a una caracterització respecte a usos més o menys prototípics, més o menys relacionats amb el valor bàsic. De fet, el futur s'adiu perfectament amb el que G. Lakoff (1987), en la línia de les propostes de Rosch, anomena «categories radials». En una categoria radial el centre és perfectament predictable a partir de les propietats que el parlant tendeix a associar a aquesta categoria. El centre d'una categoria radial s'identifica, per tant, amb els elements més prototípics de la categoria. En el cas que estem analitzant, els usos centrals del futur, els usos que tots els parlants tendeixen a associar amb aquesta categoria són aquells que responen a la propietat de «posterioritat respecte al moment de l'enunciació». Els elements no centrals, o no prototípics, d'una categoria radial resulten menys predictibles a partir del valor bàsic de la categoria. Per exemple, el futur de probabilitat, el futur de necessitat o el futur dels historiadors resulten difícilment predictibles a partir de la propietat de «posterioritat a l'acte de parla». No obstant això, aquests usos són extensions metafòriques, més o menys gramaticalitzades, de l'ús temporal prototípic, que estan «motivades» per aquest ús i que mantenen amb ell algun tipus de semblança.

El futur dels historiadors exemplificat a (6), per exemple, s'assembla als usos centrals de la categoria pel fet que, com ells, indica que l'esdeveniment és posterior a un altre esdeveniment. S'hi diferencia, però, pel fet que els usos centrals indiquen posterioritat respecte al moment de l'enunciació, mentre que el futur dels historiadors assenya-la posterioritat respecte a un altre esdeveniment passat.

Els futurs de *necessitat* i de *probabilitat* també mantenen una relació de motivació amb els usos prototípics de la categoria, per tal com la idea temporal de posterioritat apareix molt sovint associada, per mitjà d'una implicació pragmàtica, a idees modals; concretament a les

nocions relacionades amb mons possibles. La següent cita de Martin (1983: 33-2) resulta suficientment il·lustrativa: a partir del moment de l'acte de parla, s'obre «le champ infini des prolongements possibles, qu'ils soient dépendants ou indépendants de mon vouloir, et qui constituent un faisceau de 'mondes possibles' (m) (...) Il reste que l'un seulement des 'mondes possibles' deviendra le monde de ce qui est (m_0) quand le temps se sera écoulé et que l'avenir sera devenu à son tour du passé.» Aquesta relació del temps amb els mons possibles es pot representar com segueix:

Aquest tractament permet donar compte del fet que la idea temporal de posterioritat pugui aparèixer associada a dues nocions modals diferents: la noció de possibilitat o d'incertesa, com es pot observar en l'oració (4), i la noció de necessitat o d'obligació, com veiem en l'oració (7a). La possibilitat o la incertesa indica que l'oració ha de ser vertadera almenys en alguns dels mons possibles que el parlant concep com a continuació del món actual. La necessitat, d'altra banda, assenjala que l'oració ha de ser vertadera en tots aquests mons possibles. Els dos valors modals tindrien, doncs, un caràcter d'*implicació pragmàtica*: el fet que el parlant s'enfronti als esdeveniments futurs unes vegades amb incertesa i unes altres amb voluntat (Coseriu, 1957), fa que tendeixi a associar aquestes idees modals amb el valor temporal de posterioritat.

A partir dels usos anteriors es pot explicar, finalment, el fet que el futur, per mitjà d'un procés metafòric, pugui ser utilitzat en contexts on el valor de temporalitat s'ha esvanit totalment i on únicament es manté el valor modal, sigui aquest valor modal el de necessitat, com en l'oració (7b), sigui el d'incertesa, com en les oracions de (1) i (2). L'associació entre el futur i els esmentats valors modals és tan forta que permetria que, en determinades condicions, aquests valors arribessin a gramaticalitzar-se. El canvi lingüístic experimentat en el futur pot ser descrit, per tant, com un procés de *convencionalització* o de *gramaticalització d'una implicació pragmàtica* (Taylor, 1989: 152).

Per finalitzar aquesta anàlisi, assenyalarem que, com ha observat Sweetser (1990: cap. 3) per als verbs modals anglesos, els valors exclusivament modals justifiquen determinades expansions envers el domini de l'acte de parla i la relació pragmàtica establerta entre l'emissor i el receptor. En aquest darrer tipus d'expansió el significat es relaciona amb l'estructura de l'acte de parla, com es pot veure a (8a):

- (8) a. He may be a university professor, but he sure is dumb
(pàg. 70)
b. Serà professor universitari, però sens dubte és un babau

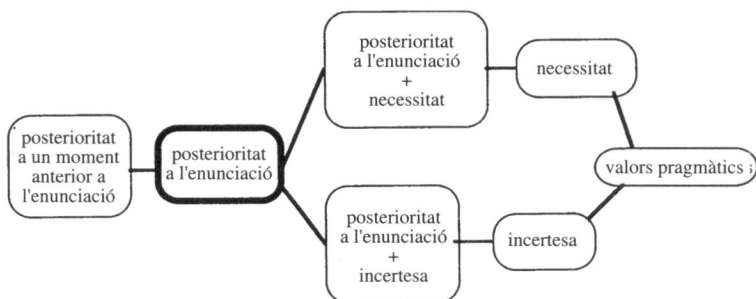
La traducció en futur (8b) que hem donat a l'exemple és fidel al sentit de l'original i il·lustra aquest valor referit a l'acte de parla com a comentari metalingüístic d'acceptació de l'enunciat d'altri, amb el sentit següent: 'Puc admetre —i així ho faig— que és professor universitari, però malgrat tot és un babau'. (Cal recordar que Sweetser, en la tradició de la lingüística anglesa, tracta el futur en el capítol de la modalitat i que, unes pàgines més amunt, havia assenyalat l'expansió del significat de contingut temporal de la forma de futur cap a la funció —que aquesta autora anomena epistèmica— de càlcul inferencial: val a dir, el que nosaltres anomenem futur de probabilitat).

Un altre cas semblant de valor pragmàtic és el que les gramàtiques qualifiquen com a futur de sorpresa, en usos com ara el de (9), en un context on ja s'ha produït la negació:

(9) T'atreviràs a negar-ho?

Badia (1962: 429) considera que es tracta d'un futur de sorpresa (o d'indignació) que el parlant utilitzaria amb una doble finalitat, argumentativa envers el receptor i expressiva del seu estat anímic. Podem parlar, doncs, d'una expansió clarament pragmàtica del sentit d'aquesta categoria.

El procés d'extensió semàntica de la categoria del futur analitzat en aquest epígraf pot ser esquematitzat com segueix:

El valor prototípic de «posterioritat respecte a l'enunciació» motivaria una sèrie d'extensions menys prototípiques, que alhora podrien motivar unes noves extensions. Respecte al tema que ara ens interessa, el futur passaria d'un àmbit temporal a un àmbit modal, i des d'aquest a un àmbit pragmàtic o d'acte de parla.

3. CONCLUSIONS

Hem vist com la categoria de futur —i en concret el seu valor de probabilitat— pot ser profitosament tractada amb l'ajut d'alguns plantejaments de la LC. La polisèmia de la categoria, les extensions sociolingüístiques del seu ús amb funció de probabilitat i la corresponent evolució en diacronia són fets que admeten, com hem tractat de mos-

trar, un interessant enfocament des d'aquesta perspectiva (projecció metafòrica des del domini del contingut temporal cap a altres dominis, convencionalització lèxico-gramatical, aplicació de la teoria de prototipus, etc.). Particularment, l'atenció dedicada pels cognitivistes al significat dels morfemes gramaticals és una presa de posició prometedora en aquest camp.

És obvi, d'altra banda, que la situació de contacte interlingüístic (molt especialment amb l'espanyol, però no només amb aquesta llengua) és un factor indefugible en l'estudi del tema. Resulta més que plausible la hipòtesi que —com en tants altres casos que podríem esmentar— la interferència de l'espanyol hi actua com a modificadora dels usos sociolingüístics i, a la llarga, com a element decisiu del canvi diacrònic. Ara bé: si més no en aquesta ocasió, és clar també que la projecció expansiva és una virtualitat latent en l'estructura mateixa del català, tal com s'esdevé en moltes altres llengües conegudes. Al capdavant es tracta d'una estratègia cognitiva que opera per projecció metafòrica des de dominis concrets a una altres de més abstractes.

Tot un altre tema és fins a quin punt, des de la perspectiva de la sociolingüística compromesa, podem mirar-nos sistemàticament aquests fenòmens com a pur problema de *contacte* i no pas de *conflicte lingüístic*. Cal no oblidar que, en el fons, es dirimeix una qüestió de *poder*, i és per això que les interferències presenten una direccionalitat molt marcada en un dels sentits (des de l'espanyol envers el català). I quan aquest sentit s'inverteix, fàcilment s'activen unes connotacions de desprestigi o de comicitat, com varen captar els sainetistes del segle passat. Sens dubte, la defensa dels valors idiomàtics de la llengua és indefugible des de la nostra perspectiva. Però, d'altra banda, molt sovint la castellanització directa i el mer procés de desenvolupament de les potencialitats evolutives del català es confonen en uns límits borrosos on el purisme cec pot ser també contraproduent i empobrider. Potser la teoria de prototipus ens ajudarà a pensar i a exposar el problema, però no pas a resoldre'l. És un tema que la lingüística catalana té plantejat de manera explícita fa anys i que avui, en l'època del *mass-media* i de l'ensenyament massiu del català, cobra una virulència polèmica ben remarcable. Només deixem constància de la

perplexitat que ens produeix una qüestió sociolingüística candent, complexa i plena de matisos, però que ha de ser, ara, posada al marge del propòsit d'aquesta comunicació.

MANUEL PÉREZ SALDANYA
VICENT SALVADOR

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALARCOS LLORACH, E. (1976): *El sistema verbal catalán*, dins *Actes del 3r. Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* (Oxford, Dolphin Book), pàgs. 15-25.
- BADIA MARGARIT, A. M. (1962): *Gramática Catalana* (Madrid, Gredos, vol. 1r).
- COSERIU, E. (1957): *Sobre el futuro romance*, dins *Sincronía, diacronía e historia* (Montevideo, Universidad de la República).
- FILLMORE, CH. (1982): *Frame Semantics*, dins *Linguistics in the Morning Calm* (Seoul, Hanshin), pàgs. 111-37.
- (1985): *Frames and the Semantics of Understanding*, «Quaderni di semantica», VI, 2, pàgs. 222-53.
- (1988): *The Mechanisms of Construction Grammar*, «Berkeley Linguistic Society» 14, pàgs. 34-55.
- FILLMORE, CH., KAY, P. & M. C. O'CONNOR (1988): *Regularity and Idiomaticity in Grammatical Constructions: the case of let alone*, «Language», 64, 3, pàgs. 501-38.
- FLEISCHMAN, S. (1982): *The Future in Thought and Language. Diachronic Evidence from Romance* (Cambridge, Cambridge University Press).
- JORDANA, C. A. (1968): *El català i el castellà comparats* (Barcelona, Barcino).
- KAY, P. & W. KEMPTON (1983): *What is the Sapir-Whorf Hypothesis?*, «Berkeley Cognitive Science Report», n.º 26.
- KAY, P. (1984): *Linguistic Competence and Folk Theories of Language: two English Hedges*, «Berkeley Linguistic Society», 9 pàgs. 128-137.
- LAKOFF, G. & M. JONHSON (1980): *Metaphors We Live By* (Chicago, The University of Chicago Press).
- LAKOFF, G. (1987): *Women, Fire and Dangerous Things. What Categories Reveal about the Mind* (Chicago, The University of Chicago Press).
- LAKOFF, G. (1990): *The Invariance Hypothesis: is abstract reason based on image-schemas?*, «Cognitive Linguistics», 1-1, pàgs. 39-74.

- LAKOFF, R. (1989): *The way we were; or; the real actual truth about generative semantics: a memoir*, «Journal of Pragmatics», 13, pàgs. 239-260.
- LANGACKER, R. W. (1987): *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites* (Stanford, Stanford University Press).
- MARTIN, R. (1983): *Pour une logique du sens* (Paris, Presses Universitaires de France).
- PAR, A. (1923): *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge* (Halle, Max Niemeyer Verlag).
- RUDZKA-OSTYN, B. (ed.) (1987): *Topics in Cognitive Linguistics* (Amsterdam, Benjamins).
- SWEESTER, E. (1990): *From Etymology to Pragmatics. Metaphorical and Cultural Aspects of Semantic Structure* (Cambridge, Cambridge University Press).
- TALMY, L. (1985): *Lexicalization Patterns: Semantic structure in lexical forms*, dins: SHOPEN, T. (ed.), *Language Typologie and Syntactic Description*, vol. 3 (Cambridge, Cambridge University Press), pàgs. 57-125.
- TAYLOR, J. R. (1989): *Linguistic Categorization. Prototypes in Linguistic Theory* (Oxford, Clarendon Press).
- YVON, H. (1958): *Supposition, subjonctif et conditionel*, «Le Français Moderne», 26, pàgs. 161-183.

BIBLIOGRAFIA DEL CORPUS

- CALVERAS, J. (1925): *La reconstrucció del llenguatge literari català* (Barcelona, Biblioteca Balmes).
- COROMINES, J. (1971): *Lleures i converses d'un filòleg* (Barcelona, Club Editor).
- FUSTER, J. (1965): *Causar-se d'esperar* (Barcelona, Editorial A. C).
- MASOLIVER, A. (1978): *Història del monaquisme cristià. Des dels orígens fins a Sant Benet* (Montserrat, Publicacions de l'Abadia de Montserrat).
- PLA, J. (1983): *El quadern gris* (Barcelona, Destino).
- SOLDEVILA, C. (1933): *Valentina* (Barcelona, Edicions 62 i «La Caixa», 1982).

